

Prof. Dr.

Hüseyin Hatemi'ye
Armağan

I. Cilt

Yayın No: 166

1. Bası - Haziran 2009

5846 sayılı yasa uyarınca bu kitabın birinci basısının dijital iletim, CD'ye kayıt, elektronik kitap olarak yayımı ve mevcut veya ileride geliştirilebilecek her türlü araçla çoğaltılması ve yayılması hakları da dahil olmak üzere; 5846 sayılı yasa anlamında çoğaltma, yayma ve diğer tüm yayın hakları yalnızca ve münhasıran VEDAT KİTAPÇILIK Basım Yayım Dağıtım İnş. San. Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Kitabın tamamının veya bir kısmının mevcut veya ileride geliştirilebilecek herhangi bir araç veya teknikle çoğaltılması, yayılması ve herhangi bir şekil ve yöntemle ticaret alanına konu edilmesi kesinlikle yasaktır. Aksine hareketler VEDAT KİTAPÇILIK Basım Yayım Dağıtım İnş. San. Tic. Ltd. Şti.'nin burada saklı tutmuş olduğu haklarının ihlali anlamını taşır. VEDAT KİTAPÇILIK Basım Yayım Dağıtım İnş. San. Tic. Ltd. Şti. olabilecek tüm hak ihlallerine karşı tüm yasal haklarını kullanmaya, fikri hak ve emeği korumaya karardır.

ISBN: 978-605-4002-31-3

Takım Numarası: 978-605-4002-30-6

Dizgi : Sami Abbas (0212) 547 48 41
(0532) 433 40 21
e-mail: samiabbas@ttmail.com

Kapak Tasarımı : Murat Ece
Kapak tasarımı yayın komisyonunun istekleri doğrultusunda yapılmıştır.

Baskı - Cilt : Yayılcık Matbaacılık
San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel.: (0212) 612 58 60

**VEDAT KİTAPÇILIK
BASIM YAYIM DAĞITIM LTD. ŞTİ.**

Sultanahmet Mağaza : Klodfarer Cad. No: 35/A
Sultanahmet / İSTANBUL
Tel.: (0212) 516 68 39 - 516 68 49
Fax: (0212) 516 68 36

Şişli Mağaza : Abide-i Hürriyet Cad. No: 207
Şişli / İSTANBUL
Tel.: (0212) 240 12 54 - 240 12 58
Fax: (0212) 240 12 67
www.vedatkitapeilik.com

Danışma Kurulu:

Prof. Dr. Özer Seliçi

Prof. Dr. Rona Serozan

Prof. Dr. Aydın Gülan

Prof. Dr. Saibe Oktay Özdemir

Yayın Komisyonu:

Prof. Dr. Hasan Erman

Prof. Dr. Saibe Oktay Özdemir

Doç. Dr. Mustafa Aksu

Araş. Gör. Dr. Burcu Kalkan Oğuztürk

Araş. Gör. Harun Demirbaş

ÇEKLER HAKKINDAKİ HUKUKLARA DAİR ULUSLARARASI BİRLEŞTİRME*

Çev: Dr. Serdar ACAR
A. H. FELLER

Poliçeler, Bonolar ve Çekler Hakkındaki Hukukların Birleştirilmesi İçin Uluslararası Konferans'ın poliçeler ve bonolara uygulanacak hukuka tahsis edilen birinci oturumundaki çalışma, genel olarak tatmin edici sonuçlar ortaya çıkardı¹. Konferans'ın 23 Şubat 1931 tarihinden 19 Mart 1931 tarihine kadar Cenevre'de yapılan ikinci oturumu daha zor bir görev olan çeklerle ilgili hukukların birleştirilmesine tahsis edildi. Otuz devlet temsil edildi; ilâve olarak Birleşik Devletler bir gözlemci gönderdi. İkinci oturumun sonuçları 19 Mart 1931 tarihinde kabul edilen ve imzaya açılan üç konvansiyon içinde vü-

* **Çevirenin notu:** Orijinal metin için bkz. A. H. FELLER, "The International Unification of Laws Concerning Checks", Harvard Law Review, 1932, Vol.45, Iss.4, p.668-696. Türk Ticaret Kanunu'nun çekler hakkındaki hükümleri (m. 692-735) küçük farklılıklar hariç İsviçre Borçlar Kanunu'ndan (m.1100-1144) aynen alınmıştır. Bu ikincisinin kaynağı da Cenevre Konvansiyonları'dır. 29 Mayıs 1926 tarih ve 865 sayılı Ticaret Kanunu'nun çekler hakkındaki hükümleri (m. 608-636) ise 1914 tarihli Çekler Hakkında Kanun'u esas alıyordu. Bu ikincisinin kaynağı da Lahey Kuralları idi. Cenevre Konferansı sonucunda ortaya çıkan çekler hakkındaki üç konvansiyon Türkiye Cumhuriyeti adına Cemal Hüsnü Bey tarafından imzalanmış fakat gerekli belgeler Milletler Cemiyeti'ne depo edilmemiştir. Ülkemizde oldukça problemli bir alan olan çek hukukuna dair hükümlerin asıl kaynağını oluşturmakla birlikte hakkında pek az şey yazılmış olan Cenevre Konvansiyonları'nı o günün bakış açısından yorumlaması nedeniyle, bu makalenin Türkçe'ye çevrilmesi yararlı görülmüştür.

¹ Bkz. HUDSON/FELLER, "The International Unification of Laws Concerning Bills of Exchange", (1931) 44 Harv. L. Rev. 333.

cut kazandı²: (1) İki ek ve bir protokol ile birlikte, çekler için bir yeknesak hukuk sağlayan bir konvansiyon; (2) bir protokol ile birlikte, çeklerle bağlantılı belirli kanunlar ihtilafı konularında uzlaşma için bir konvansiyon; ve (3) çeklerle bağlantılı damga vergisi hukuku üzerine bir konvansiyon ve bir protokol. Yirmi devletin temsilcileri üç konvansiyonun her birini imzaladı ve ayrıca damga vergisi hukuku üzerine konvansiyon Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı adına imzalandı³. Hiçbir konvansiyon Birleşik Devletler adına imzalanmadı. Onaylar 1 Eylül 1933 tarihinden önce Cenevre’de depo edilecek ve her bir konvansiyon Milletler Cemiyeti’nin Konsey’de temsil edilen üç üyesinin dâhil olduğu yedi devlet tarafından onayların depo edilmesinden sonraki doksanıncı gün yürürlük kazanacak.

ULUSAL KANUNLAŞTIRMALAR VE ULUSLARARASI BİRLEŞTİRME HAREKETİ

Poliçelerle ilgili hukukların birleştirilmesine dair önceki bir bölgesel çalışmanın uluslararası birleştirmenin başarılabilmesini kolaylaştırma yolunda esaslı katkıda bulunduğu başka bir çalışmamızda ele alınmıştı⁴. Çeklere dair hukuklarda benzer bir birleştirme asla olmadı. Poliçenin Avrupa’nın her yerinde yüzyıllardır kullanılıyor olmasına karşılık, çek İngiltere⁵ kaynaklı olup Kıta Avrupası ülkelerinde nispeten geç tarihlerde kabul edildi. Zaruri olarak, kanunlaştırma da geç geldi; ve bu kanunlaştırmalar tacir adetleri üzerine inşa edilen izole örneklerdi, sert ayrılmalar kısa sürede gelişti.

Çekler üzerine ilk önemli kanun 14 Haziran 1865 tarihli Fransız Kanunu’dur⁶. Bunu 20 Haziran 1873 tarihli Belçika Kanunu⁷ ve 1881 tarihli İsviç-

² Üç konvansiyon ve Konferans’ın Sonuç Bildirgesi için bkz. League of Nations Document, C. 194. M. 77. 1931. II. B.

³ 3 Eylül 1931’de altı eyalet daha her üç konvansiyonu imzaladı. Bu tarihte herhangi bir onay depo edilmedi.

⁴ Bkz. HUDSON/FELLER, yuk. dip.1, s.334 vd.

⁵ Çekin kaynağı antik Yunan döneminde yer almaktadır. Antik çağlar ve Orta Çağ’da benzer senetlerin kullanımda olduğu görülmekte ise de, modern çekin ilk defa İngiltere’de 18. yüzyılda bulunduğu genellikle kabul edilmektedir. Bkz. COHN, “Zur Geschichte der Checks”, (1878) 1 Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft 117.

⁶ 1865 Bulletin des Lois (XI ser.), Pt. I, 729. Hollanda, Amsterdam’da kullanılan çeker benzer senetler için 1838 tarihli daha eski bir kanuna sahipti. Wetboek van Koophandel, Arts. 221-229.

⁷ 1873 Pasinomie, 181.

re Borçlar Kanunu'nun 830-837. maddeleri⁸ takip etti. Alman Çek Kanunu 11 Mart 1908 tarihinde yapıldı⁹. Bu sonuncusu poliçelere ait kanunlaştırma ile çeklere ait kanunlaştırmanın yönü arasındaki farklılığı açıkça düzenledi. 1873 tarihli Alman *Allgemeine Wechselordnung*, çok sayıdaki eyaletin kendinden önceki kanunlarını birleştiren, poliçe hukuklarına dair ilk birleştirmelerin en önemlisiydi. 1908 Çek Kanunu daha önce bir kanunun bulunmadığı bir tek eyaletin toprakları için sıfırdan *de novo* yapılmıştı. Aslında tek gerçek bölgesel birleştirme Amerikan Negotiable Instruments Law idi. 1897-1898 yıllarında benzer önemli kanunlar İsveç'te yapıldı¹⁰. Danimarka¹¹ ve Norveç¹² kanunları da sayılabilir, fakat yine buralarda da çekler üzerine daha önce bir kanun yoktu.

Çek hukuklarındaki farklılık, çeşitli hukukları sınıflandırma çabasında karşılaşılan güçlüğe bakılarak görülebilir. Poliçeler üzerine kanunlaştırmada genellikle bazı eski mevcut kanunlar (genellikle Fransız veya Alman) iktibas ediyordu. Bu yöntem çeklerle ilgili kanunlaştırmada bu kadar yaygın değildi. Sonuç olarak, karşılığın gerekliliği veya üzerine çek düzenlenebilecek kişilere ait sınırlandırma gibi, "çek" olarak vasıflandırmanın gerekleri temeli üzerine herhangi bir sınıflandırma yapmak zordur; bu karakteristik özelliklerin bazıları bazı kanunlarda yer alırken diğerlerinde yer almamaktadır. Bu sonuç birleştirmeyi başarmadaki büyük güçlüğe –hem uluslararası birleştirmeyi başarma çabasındaki hem de Cenevre Yeknesak Kuralları'ndaki bazı tatmin edici olmayan uzlaşmalara/fedakârlıklara– ayna tutmaktadır.

İlk birleştirme çabası Institut de Droit International tarafından üstlenildi. 1883 Münih oturumunda poliçelerle ilgili hukukların birleştirilmesi üzerine bir komite çeklere dair bazı prensipler hazırladı¹³. 1885 Brüksel oturumunda, çekler üzerine on madde içeren Cesare Norsa projesi sunuldu¹⁴. Tartışmalar çekler ile poliçeler üzerine hukuku birlikte düzenleme azusuna dair düşüncelerde hatırı sayılır bir farklılık bulunduğunu gösterdi ve çek hukuku yapma-

⁸ 5 Recueil Officiel des Lois et Ordonnances, (N.S.) 577.

⁹ 1908 Reichsgesetzblatt, 71.

¹⁰ 24 Mart 1898 tarihli Kanun, 1898 Svensk Författnings-Samling, No.18.

¹¹ 23 Nisan 1897 tarihli Kanun, 1897 Lovtidende for Kongeriget Danmark, A.122.

¹² 3 Ağustos 1897 tarihli Kanun, 1897 Norsk Lovtidende, 349.

¹³ (1883-85) 7 Annuaire de l'Institut de Droit International, 78 vd.

¹⁴ (1885-86) 8 Annuaire de l'Institut de Droit International, 92 vd.

nın ayrı bir çalışma konusu olduğuna dair Sn. Asser'e ait teklif kabul edildi. Aynı yıl Belçika Kralı tarafından Anvers'te toplanan Ticaret Hukuku Üzerine Uluslararası Kongre, poliçeler üzerine model hukuk içine çeki diğer tedavül araçlarına (asimile ederek) benzeten bir madde ekledi¹⁵. Bu sonuç geniş eleştiriyi topladı¹⁶ ve 1888 Brüksel Kongresi'nin taslağında daha kabul edilebilir bir düzenleme yapmak için bir çalışma başladı¹⁷. Bununla birlikte oradaki iki madde daha az tatmin ediciydi ve birleştirme çabalarının kesilmesinden Brüksel Projesi'nin kısmen sorumlu olduğu savunulmaktadır¹⁸.

1906 yılındaki Berlin organizasyonuna kadar yine hiçbir adım atılmadı. *Die Ältesten der Kaufmannschaft* birleştirme için gerekliliği ortaya attı¹⁹. 1909 yılında Hollanda Hükümeti'nin Lahey Konferansı hazırlayıcılarına gönderdiği soru formu çek düzenlemesinin sonraki bir konferansa bırakılmasının mümkün olup olmadığı şeklinde bir soru içeriyordu²⁰. 1910 Lahey Konferansı Sonuç Bildirgesi, Hollanda Hükümeti'nin poliçeler üzerine bir konvansiyonun nihai metnini belirleyecek yeni bir konferans toplayacağı ve bu konferansın çeklerle ilgili hukukların birleştirilmesi ile ayrıca yükümlü olacağına dair isteğini vurguladı²¹. 1912 konferansı toplanmadan önce özel organizasyonlar çalışmalarını sürdürdü. International Law Association'ın 1912 Londra oturumunda, Londra Kuralları olarak adlandırılan çeklerle ilgili yedi kuraldan oluşan bir taslak hazırlandı²². Benzer bir taslak Central European Economic Associations tarafından 1912 başında Brüksel'de yapılan bir toplantıda hazırlandı²³.

İkinci Lahey Konferansı 15-23 Haziran 1912 tarihleri arasında, Birleşik Devletler ve Büyük Britanya'nın da dahil olduğu 34 devletten gelen delegelerin katılımıyla toplandı. Çeklerle ilgili tartışmalar çekler için Merkez Komite'de temel yer tuttu. Konferans, sonunda çeklerle ilgili hukuklarda birleş-

¹⁵ Actes du Congrès international de droit Commercial d'Anvers (1885), 438.

¹⁶ Bkz. BARCLAY, Assimilation des lois concernant la lettre de change, le billet à ordre et le cheque (1888), 37.

¹⁷ Actes du Congrès international de droit commercial de Bruxelles (1888), 558.

¹⁸ 2 MEYER, Weltscheckrecht (1913), 2.

¹⁹ 2 MEYER, Weltscheckrecht (1913), 3.

²⁰ Actes de la Conférence de la Haye (1910), 8.

²¹ Actes de la Conférence de la Haye (1910), 386.

²² Report of the Twenty-Sixth Conference (1910), 672.

²³ 2 MEYER, Weltscheckrecht (1913), 3.

tirmeye dair 37 sonuç kabul etti ve Hollanda Hükümeti'nin bir konvansiyonun nihai metnini oluşturacak yeni bir konferans davet etmesine dair isteğini vurguladı²⁴.

1914'te savaş çıkması böyle bir konferans toplanmasını önledi. Savaşın ardından yeniden başlayan birleştirme çalışmaları, genel olarak, poliçeler üzerine hukukların birleştirilmesine doğru yöneldi. Uluslararası Ticaret Odası (International Chamber of Commerce) yeniden önemli bir rol oynadı²⁵. 1925'te Oda Konseyi çeklerle ilgili hukuk üzerine çalışması için bir komite görevlendirdi²⁶ ve 1927'de Stokholm'de toplanan dördüncü kongrede, komite tarafından Çekler Üzerine Bir Yeknesak Düzenleme sunuldu ve kongre tarafından kabul edildi²⁷. Bu düzenleme Uluslararası Ticaret Odası tarafından Milletler Cemiyeti Ekonomik Komitesi'ne sunuldu²⁸.

1930 Cenevre Konferansı hazırlıklarında çekler sadece ikincil bir konu olarak ele alındı; 1920 Brüksel Uluslararası Finansal Konferansı tavsiyeleri içinde hiçbir açık ifade yer almadı ve daha ziyade Milletler Cemiyeti Ekonomik Komitesi için dört uzman tarafından kaleme alınan raporda yetersiz bir yaklaşım olarak kaldı²⁹. Gerçekten Profesör Jitta, memorandumunda bu görevin tabiatındaki güçlükleri vurguladı ve "*bana şu anda bütün çabamızı poliçeler ve bonoları etkileyecek kanunlaştırmaları birleştirmek üzerine yoğunlaştırmak daha iyi olabilir gibi görünüyor*" dedi³⁰. Bununla birlikte 1927'de

²⁴ 1 Actes de la Conférence de la Haye (1912). Tartışmalar için bkz. **KLEIN**, Die Haager Beschlüsse über das einheitliche Scheckrecht (1914); **WULFF**, Die Resolutionen der Haager Konferenz (1912) über die Vereinheitlichung des Scheckrechts (1925). Ayrıca bkz. Sen. Doc. No. 162, 63d Cong, 1st Sess. (1913); **CONANT**, The International Law of Bills and Checks (1913); International Law Association'ın 1922 Buenos Aires oturumu Lahey Kuralları tartışmaları, Report of the Thirty-First Conference, 274; **CRESPO**, *Legislaci_n Uniforme de Cheques* (1924).

²⁵ Bkz. **FRENTZEL**, "Die Arbeiten der Internationalen Handelskammer auf dem Gebiet der Vereinheitlichung des Wechsel- und Scheckrechts", (1927) 1 Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht, 550.

²⁶ International Chamber of Commerce, Brochure No. 35.

²⁷ International Chamber of Commerce, Brochure No. 47.

²⁸ League of Nations Document, C. 234. M. 83. 1929, II. s. 112.

²⁹ League of Nations Document, C. 487. M. 203. 1923. II. (Buradan sonra "League of Nations, Unification of Laws Relating to Bills of Exchange and Promissory Notes" olarak anılacak).

³⁰ League of Nations Document, C. 487. M. 203. 1923. II. s.59.

kurulan hukuk uzmanları komitesi Poliçeler ve Bonolar Üzerine Taslak Düzenleme yanında Çekler Üzerine Bir Taslak Düzenleme hazırladı³¹. Cenevre Konferansı'nın 13 Mayıs - 7 Haziran 1930 tarihleri arasındaki ilk oturumunda çeklerle ilgili herhangi bir taslak çalışması yapılmadı. Konferans Sonuç Bildirgesi çekler üzerine konvansiyon taslağı tartışmasının ertelenmesine karar verildiğini belirten bir takım tavsiyeler içerdi³². Konferans başkanına, Milletler Cemiyeti Konseyi'nin yetkisiyle, şayet mümkün olursa ikinci oturum tarihini Ocak 1931 olarak belirlemesi teklif edildi. İlave olarak, Konferans'ta temsil edilen hükümetlerden çekler üzerine taslak konvansiyonları daha fazla incelemeleri istendi ve inceleme için gerekli 21 nokta teklif edildi. Delegasyonlar bu incelemenin sonucunu Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri'ne bildirdi³³. Konferans'ın ikinci oturumu 23 Şubat 1931'de yapıldı³⁴.

CENEVRE YEKNESAK HUKUKUNUN TEMEL HÜKÜMLERİ

Çekin İngiliz kaynaklı olmasına rağmen Kıta Avrupası kanunlarının genellikle İngiliz-Amerikan sisteminden uzaklaşma eğilimi taşıdığı kayda değer bir konudur. Cenevre Yeknesak Hukuku bazı açılardan bu gediği derinleştirdi. Çek Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'deki popülerlik derecesine Kıta Avrupası'nda asla sahip olmadı³⁵. Bu ülkelerin çoğunda kanunlaştırma çok geç geldi³⁶ ve az sayıdaki ülkelerdeki kanunlar da çekleri poliçelere benzetmeye çalıştı. Çeke kendine ait özel bir yer verme isteğinde, Yeknesak Hukuk'un 1. maddesindeki bir çekin senet metni içerisinde "cheque" kelimesini veya senedin kaleme alındığı dildeki karşılığını içermesi gerektiği

³¹ League of Nations Document, C. 175. M. 54. 1928. II. Çekler Üzerine Taslak Düzenleme devletler tarafından verilen cevap özetleriyle birlikte yeniden basıldı. C. I. L. C. 61. 1931. II, buradan sonra "Draft of Experts - Uzmanlar Taslağı" şeklinde anılacak.

³² Final Act of the First Session of the Geneva Conference on Bills of Exchange, Promissory Notes and Cheques, Art. V, League of Nations Document, C. 346. M. 142. 1930. II.

³³ Birçok devlet tarafından verilen cevapların yeni basısı için bkz. League of Nations Document, C. 628. M. 249. 1930- II.

³⁴ Yeknesak Hukuk'un ulusal kanunlar içine alınmasına, çekincelere ve ihbara ilişkin Çekler Üzerine Cenevre Konvansiyonu ve Poliçeler Üzerine Cenevre Konvansiyonu içindeki hükümler aynıdır. Bkz. HUDSON/FELLER, yuk. dip.1, s.346.

³⁵ Karş. SCHUSTER, "The New German Statute as to Cheques", (1908) 9 J. Soc. Comp. Leg. (N.S.) 79, 83.

³⁶ Bkz. SCHUSTER, 669.

şeklindeki hüküm üzerinden muvaffak olundu³⁷. Bunun bulunmaması senedi bir çek olarak geçersiz kılar (Madde 2). İngiliz ve Amerikan kanunlarının “*bir çek bir banker üzerine düzenlenen ve talep üzerine ödenecek bir poliçedir*”³⁸ şeklindeki açık ifadesi karşısında ve en azından Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk içindeki mukabil hükümlere nazaran bu gereksiz bir şekilcilik olarak görülebilir. Gerçekten, böyle bir gereklilik çok az sayıdaki ülke hukukunda öngörülmüştür³⁹. Bu gereklilik 1912 Lahey Konferansında küçük protestolar ile birlikte henüz benimsenmişti⁴⁰ ve hükümetlerin itirazlarının hiçbirini Cenevre Konferansı öncesinde tartışılmadı. Bunun Alman hukukuna sokulması çeke diğer ticari senetler arasında ayrıcalıklı bir statü sağlama gerekliliği temelinde savunuldu⁴¹. Bu hükmün kabul edilmesine hazır olunması bunun özel mali kanunlar için idari uygunluğu sebebiyle olabilir. Tarih, imza, isim bildirme, muhatap, düzenleme yeri ve ödeme yeri gereklilikleri, genel olarak Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk’u takip etmektedir⁴². İngiliz ve

³⁷ Dile ilişkin bu klos Lahey Kuralları içinde yoktu. Kullanılan terimin “check” kelimesinin kendisi olmasına gerek bulunmadığı fakat onun bir yabancı dildeki çevirisi (“asegno bancario” gibi) olabileceği ve sadece telaffuzdaki hatanın senedi geçersiz kılmayacağı anlaşılmaktadır. Report by the Drafting Committee 3, League of Nations Document, C. I. L. C. 102(1); 103(1); 104(1); buradan sonra “Report by the Draft Committee - Taslak Komitesi Raporu” şeklinde atıf yapılacaktır. Bu yorum bir İtalyan delege tarafından hazırlanan “cheque” terimi veya herhangi diğer muadil terimin kullanılmasına izin veren bir değişiklik teklifinin geri çekilmesinden sonra benimsendi. Records of the International Conference for the Unification of Laws on Bills of Exchange, Promissory Notes and Cheques, Second Session (1931) 123 (League of Nations Document, C. 294. M. 137. 1931. II. B); buradan sonra “Records of Geneva Conference - Cenevre Konferansı Kayıtları” olarak atıf yapılacaktır. Ek II Madde 1 imzacı devletlere Konvansiyon’un yürürlüğe girmesinden sonraki altı ayın sonuna kadar bu tanımlamanın kullanılmamasını kabul etme izni vermektedir.

³⁸ Bills of Exchange Act § 73; Negotiable Instruments Law § 185.

³⁹ 11 Mart 1908 tarihli Alman Kanunu, 1908 Reichsgesetzblatt § I; 3 Nisan 1906 tarihli Avusturya Kanunu, 1906 Reichsgesetzblatt 715, m.2; Japon Ticaret Kanunu, m. 830. Fransız, Belçika, İtalya, İspanya ve Hollanda hukukları bunu gerekli görmüyor. Bazı hukuklar bunu bazı çek türleri için gerekli görüyor. Örneğin, Arjantin Código de Comercio, art. 800.

⁴⁰ Bkz. 2 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 153.

⁴¹ CONRAD, Handbuch des deutschen Scheckrechts (1908) 54; SIMONSON, Beiträge zur Lehre vom Cheque (1887) Buschs Archiv für Theorie und Praxis des allgemein deutschen Handelsrechts 34; karş. BOUTERON, Le Chèque (1924) 156.

⁴² HUDSON/FELLER, yuk. dip.1, s. 349. Düzenleme tarihinin bunu gerekli kılan birçok ülkede kelimelerle yazılmış olmasına ihtiyaç yoktur ve “imza, ülkenin adetlerine göre onu

Amerikan kanunlarında gerekli olmayan düzenleme tarihi ve yeri, birçok ülkede mali amaçlar için önemlidir⁴³.

Yeknesak Hukuk bir yönüyle şekli gerekliliklerde daha büyük liberalleşmeye doğru bir adımdır. Karşılığa dair zorunlu bir kaydın konulmasına ilişkin hiçbir gereklilik yoktur⁴⁴. Bu Alman sisteminde *Guthabenklausel*⁴⁵ olarak adlandırılmakta ve Alman iş adamları tarafından faydalı bulunmaktadır⁴⁶. Bunun amacı hiçbir fonun kullanılabilir olmadığı yerde çek düzenlenmesini önlemektir. Fonların düzenleme tarihinde depo edilmesine ilişkin bir gereklilik bu amacı sağlayamayabilir ve hamilin aleyhine işleyebilir. Bu yüzden Alman hukukunun gerekli kıldığı şey çekin içinde fonların kullanılabilir olduğuna dair bir ifadedir; böyle bir açık ifadenin karşılığın bulunduğu dair bir hatırlatma olacağı düşünülmüştür⁴⁷. Bununla birlikte Yeknesak Hukuk taslak komitesi bu çeşit bir ifadenin senedin geçerliliğinin kendisine bağlandığı bir ifade kadar önem taşımadığını hissetti, “*karşılığın çekin ödenmesine hizmet edeceği kesin olduğuna göre, bir çekin karşılığa sahip olmayan bir kimse tarafından doğru şekilde düzenlenemeyeceği açıkça görülmüştür*”⁴⁸.

Birleştirmeyi başarmadaki güçlüğün çoğu kimin üzerine çek düzenlenebileceği (*capacit  passive, passive Scheckf higkeit*) konusundaki hükümler-

k  it veya senedin üzerine atanı belirlemeye yarayacak herhangi bir işaret şeklinde olmadu ca geniş yorumlanır”. Report by Drafting Committee 4. Imzanın  ekli konusunda kar ıla tırınız **BRADY**, Bank Checks (1924) 11.

⁴³ Bu yüzden 14 Haziran 1865 tarihli Fransız Kanunu’nun 6. maddesi hileli bir niyet olmasa bile tarih yazılmamasına para cezası yükler.

⁴⁴ Ek II Madde 5 “*Yüksek S zle en Tarafların her biri düzenleyenin muhatapta hangi anda kullanılabilir fonlara sahip olması gerektiğini belirleyebilir*” demektedir.

⁴⁵ 11 Mart 1908 tarihli Alman Kanunu, 1908 Reichsgesetzblatt   1(2). Bu Fransız hukukunda gerekli değildir. Diğer  lkeler için bkz. **MEYER**, Weltscheckrecht (1913) 59. “*Guthabenklausel*”in yaygın  ekli “*Lütfen bu  ek karşılığında benim hesabıma borç yazarak ödeyiniz*”  eklinindedir. “*Bu  ek karşılığında elinizdeki bize ayrılan fonlardan ödeyiniz*” de Amerikan bankalarının yabancı müşterileri tarafından  eklere sıklu a konulan benzer bir klotzdur. Bkz. Records of Geneva Conference, 2d Sess.126.

⁴⁶ Devletlerin Cevapları, yuk. dip.33, s.26.

⁴⁷ **CONRAD**, yuk. dip. 41, s.66 vd.

⁴⁸ Report by Drafting Committee 4. Bu argüman kar ılı ın bulunması gereken anın önemini göz ardı ediyor gibi görünüyor. “*Guthaben*” klotzunu gerekli kılan ülkelerin kendi topraklarında bunun kullanılmasını uygun cezalarla sa layabilece i, bunun konulmamasının senedi geçersiz kılmayaca ı anlaşılıyor. Cenevre Konferansı’ndaki “*Guthaben*” klotzu üzerine daha geniş tartışma için bkz. Records of Geneva Conference, 2d Sess.126-33,

deki farklılıkta idi. İngiliz⁴⁹, Amerikan⁵⁰ ve Alman⁵¹ hukukları çekin yalnızca bir banker üzerine düzenlenmesine izin vermektedir. Fransız hukuku bir çekin herhangi bir kimse üzerine düzenlenmesine izin vermektedir⁵². Cenevre Yeknesak Hukuku tamamen tatmin edici olmayan bir uzlaşma getirmektedir. Madde 3'e göre: *"bir çek, düzenleyenin tasarrufundaki fonları tutan bir banker üzerine düzenlenmiş ve düzenleyenin bu fonlarda çek ile tasarruf etme hakkına sahip olduğu açık veya zımni bir anlaşmayla uygun olmalıdır. Buna rağmen, şayet bu hükümlere uyulmazsa, senet hala bir çek olarak geçerlidir."* Bu dil oldukça muğlaktır. İstisnanın sadece fonlara mı ilişkin olduğu yoksa banker üzerine düzenlenmemiş çeklerin geçerliliğini de mi kapsadığı açık değildir. Taslak Komitesi'nin raporundan ikinci yorumun doğru olduğu ve önemli eleştirilere konu olmuş Fransız hukuku hükümlerinin yaygınlık kazandığı görülmektedir⁵³. Konferansta, her ne kadar çeklerin yalnızca bankerler üzerine düzenlenebilmesi prensibinin cazibesi kabul edilmiş ise de, bunun çeklerin dolaşımındaki güvenlikle ilgili itibarının zedelenmesi korkusuyla kabul edilmediği belirtildi⁵⁴. Birçok önemli ticaret ülkesinin tecrübesi bu korkunun asılsız olduğunu göstermektedir. Cenevre Konferansı'nda gelişen diğer iki neden, hangi kimselerin banker olduğunu tespit güçlüğü⁵⁵ ve

⁴⁹ Bills of Exchange Act § 73.

⁵⁰ Negotiable Instruments Law § 185, Bkz. Amsinck v. Rogers, 103 App. Div. 428, 93 N.Y. Supp. 87 (1905), aff'd, 189 N. Y. 252, 82 N. E. 134 (1907).

⁵¹ 11 Mart 1908 tarihli Kanun, 1908 Reichsgesetzblatt § 2, Aynı kural için bkz. Avusturya 3 Nisan 1906 tarihli Kanun, 1906 Reichsgesetzblatt art.1; Arjantin, Código de Comercio, art.798.

⁵² 14 Haziran 1865 tarihli Kanun, 5 Recueil officiel des lois et ordonnances (N.S.) art.1. Çizgili çekler yalnızca bir banker veya *"agent de change"* üzerine çizilebilir. 30 Aralık 1930 tarihli Kanun, 1911 Bulletin de Lois (Partie principale, I. sec.) 3334, Fransız kuralını takip edenler için bkz. Belçika 20 Haziran 1873 tarihli Kanun, 1873 Pasinomie, art.1; İspanya, Código de Comercio, art.534; İsviçre, Code of Obligations, arts.834,837. İtalyan Codice di Commercio (Art.339) orta yolu benimsemiştir, çekler bir banker veya tacir üzerine düzenlenebilir.

⁵³ BOUTERON, Le Chèque, 186. LYON-CAEN, 2 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 159. Uzmanlar Taslağı'nın 5. maddesine göre; *"Bir çek bir banker üzerine düzenlenir, bir bankerden başka herhangi bir kimse üzerine düzenlenmiş çek bir çek olarak geçerli değildir"*. İspanya, Danzing ve Türkiye istisnaları dışında bütün devletler bunu prensipte kabul ettiler. Draft of the Experts, 12.

⁵⁴ Report by Drafting Committee, 5.

⁵⁵ Records of the Geneva Conference, 2d Sess., 162.

bankacılığın çok yaygın olmadığı ülkelerde çek kullanımının ciddi şekilde bozulabileceği korkusudur⁵⁶. Banker olmayan bir kimse üzerine düzenlenen bir çekin hala bir poliçe olarak geçerli olacağı şeklindeki İngiliz-Amerikan prensibinin kabulü ile bu muhalefetlerin hepsinin kolayca önü alınabilir. Gerçekten, böyle bir teklif İngiliz delegasyonu tarafından yapıldı, fakat bu çok az düşünüldü⁵⁷. Kuşkusuz, bunun kabulü Cenevre Konvansiyonları sistemi (bunun temel prensiplerinden biri poliçeler ve çekler arasında sert bir şekli fark koymaktı) içinde bir ihlal kararı olabilirdi ve mali kanunların idaresinde bazı karışıklıklara yol açabilirdi. Ek II Madde 4'teki bir çekince, kendi topraklarında düzenlenmiş ve ödenecek çeklere ilişkin olarak, bankerlerden veya bankerlere dair hukukun düzenlediği kişi veya kurumlardan başka kişiler üzerine düzenlenmiş bu senetlerin bir çek olarak geçerli olmayacağına ve ayrıca Madde 3'ü uygun gördükleri şekil ve hükümlerle kendi ulusal hukuklarına iktibas etmelerine, her devletin karar vermesine izin vermektedir. Bu nedenle hiçbir devletin kendi hukukunu değiştirmesi gerekli olmayacak, fakat bu sonuç çek hukukunun en önemli detaylarından birinde birliği sağlamakta gerçek bir başarısızlıktır.

Bu madde ayrıca karşılığın ne zaman bulunacağı gibi önemli bir sorun da kesinliği sağlamakta başarısızdır. Karşılığın bazı zamanlarda bulunması gerektiği açıktır. Amerika'da, düzenleme anında depo edilen fonların yetersizliği bir çeki geçersiz ve hatta tedavül edilmez bile kılmaz ve bir hamil çeki depo edilmiş yeterli fon bulunmadığı bilgisiyle almış biri olabilir⁵⁸. Birçok ülkede karşılığın düzenleme anında mevcut olması gerekir⁵⁹. Diğerleri bunu sadece ibraz anında gerekli saymaktadır⁶⁰. Karşılığı düzenleme anında gerekli sayan fakat likit ve talep edildiği anda ödenecek bir borçtan oluşan karşılığı da yeterli sayan Fransız kuralı bir orta yoldur⁶¹. Mevcut farklılık kuşkusuz varlığını devam ettirecektir, çünkü Ek II Madde 5'e göre: "*Her bir Yüksek*

⁵⁶ Records of the Geneva Conference, 2d Sess., 171.

⁵⁷ Records of the Geneva Conference, 2d Sess., 166.

⁵⁸ Johnson v. Harrison, 177 Ind. 240, 97 N. E. 930 (1912) ; Natlock v. Scheuerman, 51 Ore. 49, 93 Pac. 823 (1908).

⁵⁹ Almanya, 11 Mart 1908 tarihli Kanun, 1908 Reichsgesetzblatt, arts.1, 3; Belçika, 20 Haziran 1873 tarihli Kanun, 1873 Pasinomie, art.1; İspanya, Código de Comercio, art.536; Meksika, Código de Comercio, art.554.

⁶⁰ Bkz. BOUTERON, Le Chèque, 199.

⁶¹ 14 Haziran 1863 tarihli Kanun, yuk. dip.6, art.2; Cour d'appel de Paris, Feb. 23, 1874, 18/6 DALLOZ V, 89; bkz. DROUETS, La provision en matière de chèque (1924).

Sözleşen Taraf düzenleyenin muhatapta fonlara sahip olması gereken anı belirleyebilir"⁶².

Cenevre Yeknesak Hukuku'nun 4. maddesi bir çekin kabul edilemeyeceği ve çek üzerindeki kabul beyanının yazılmamış sayılacağı şeklindedir. Negotiable Instruments Law Section 187'ye göre bir sertifikasyon bir kabule denktir ve poliçelerin kabulü ile ilgili hükümler buna uygulanır⁶³. The Bills of Exchange Act böyle bir hüküm içermemekte, fakat "*The Bank Charter Act'ın bir çekin onu kabul edilmiş bir senet olarak tedavüle koymak amacıyla kabulünü illegal kıldığı*" savunulmaktadır⁶⁴. Sadece az sayıdaki ülke çeklerin kabulünü açıkça yasaklamaktadır⁶⁵, fakat bu uygulama oldukça nadir görünmektedir⁶⁶. Bu bağlamda Cenevre Konvansiyonu'nun "*Her bir Yüksek Sözleşen Taraf muhatapın çekin üzerine bir sertifikasyon, teyid, vize ifadesi veya diğer denk beyan yazabilmesini sağlayabilir, ve ayrıca bunların kanuni etkilerini belirleyebilir, şu kadar ki söz konusu beyan bir kabul gibi işlemeyecektir*" şeklindeki II. Eki'nin 6. maddesi ekstrem bir menfaattir. Sertifikasyon uygulaması yalnızca hiçbir Cenevre Konvansiyonu'nu imzalamamış olan Birleşik Devletler⁶⁷, Kosta Rika⁶⁸ ve Kolombiya'da⁶⁹ mevcuttur. Bununla birlikte, Amerikan uygulaması Kıta Avrupası'nda ilgi uyandırdı⁷⁰ ve bu hük-

⁶² Cenevre Konferansı'nda İskandinav ülkelerinin delegeleri karşılık olmaksızın çek düzenleyen veya sebepsiz olarak ödemeyi iptal eden veya önleyen kimseler için cezai müeyyide sağlayan bir değişiklik teklif ettiler. Bu değişiklik teklifi geri çekildi. Records of Geneva Conference, 2d Sess. 137 vd.

⁶³ Bkz. **BRADY**, Bank Checks (2d ed. 1926) 374.

⁶⁴ **JACKSON/CHALMERS**, League of Nations, Unification of Laws Relating to Bills of Exchange and Promissory Notes (1923) 113.

⁶⁵ Ör. 11 Mart 1908 tarihli Alman Kanunu, 1908 Reichsgesetzblatt § 10.

⁶⁶ Cenevre Konferansı'nda Uluslararası Ticaret Odası temsilciliği bir çekin kabulünün yasaklanmasında özellikle istekliydi. Records of Geneva Conference, 2d Sess. 201.

⁶⁷ Bkz. **BRADY**, Bank Checks, c.14.

⁶⁸ 25 Kasım 1902 tarihli Kanun, m.175.

⁶⁹ 19 Haziran 1923 tarihli Kanun, 1923 LEYES 317, art. 188. Almanya'da çeklerin üzerine teyid vizesi (*Bestätigungsvermerk*) koyma konusunda 31 Ağustos 1931 tarihli bir düzenleme ile Reichsbank yetkilendirilmiştir. Bu bir kabulden farklı olup banka yalnızca ibraz süresi boyunca sorumludur.

⁷⁰ Bkz. **BOUTERON**, Le Chèque, 337 vd. 1923'te Fransız Temsilciler Meclisi'nde sertifikasyona izin veren bir teklif yapıldı. 4 Lyon-Caen et Renault, Traité de Droit Commercial (sth ed. 1925) 509, n.3.

mün konulması diğer ülkelerde sertifikasyona izin veren kanunlar yapılabileceği anlamına geliyor olabilir.

“Çek” kelimesinin “emrine” klozunu gereksiz kıldığı hatırlandığında, Cenevre Yeknesak Hukuku’nun çeklerin “emrine”⁷¹ şeklindeki açık klozla veya bu olmaksızın düzenlenmesine izin veren 5. maddesi tuhaf görünmektedir. Madde 5 ayrıca hamile ödenecek çeklere izin vermekte ve bu yüzden Po-liçeler Üzerine Yeknesak Hukuk’tan ayrılmaktadır. Bu senetlere Yunanistan⁷² hariç bütün ülkelerin hukuklarında izin verildiği görülmektedir. Hamiline çeklerin devri için hiçbir hüküm konulmamış fakat bütün ulusal hukuklarda görüldüğü gibi bunların teslim ile devredilebilir olduğu varsayılmıştır⁷³.

Cenevre Yeknesak Hukuku’nun 6. maddesi, Birleşik Devletler’de “cashier’s checks” olarak bilinen, düzenleyene ait olan bir kuruluş tarafından diğer kuruluş üzerine düzenlenen çeklere izin vermektedir⁷⁴. Bununla birlikte, her bir Yüksek Sözleşen Taraf, diğer durumlarda düzenleyenin kendi üzerine çek düzenleyip düzenleyemeyeceğini belirleme⁷⁵ ve hamiline çeklerin düzenleyenin kendi üzerine düzenlenmesini yasaklama hakkını saklı tutar. Düzenleyen üzerine çeklerle ilgili hükümler herhangi bir ülkenin hukukunda bulunmamaktadır. Bunlar Birleşik Devletler⁷⁶ ve İngiltere’de⁷⁷ mahkeme kararları ile geçerli sayılmakta ve Fransa’da kullanılmaktadır⁷⁸. Cenevre Konferansı’nın genel kurul oturumu hamiline çekler istisnası ile birlikte çeklerin düzenleyenin kendi üzerine düzenlenebileceği prensibini kabul etmişti⁷⁹. Bu kabul Taslak

⁷¹ Madde 14 böyle çeklerin ciro ile devredilmesine izin vermektedir.

⁷² 18 Nisan 1918 tarihli Yunan Kanunu, m. 8, **BOUTERON**, Le Chèque, 848.

⁷³ Hamiline çeklerin tedavülüne ilişkin açık hükümler yalnızca şu düzenlemelerde bulunmaktadır: Negotiable Instruments Law § 30; Bills of Exchange Act §31(2); Meksika Código de Comercio, art.556; Brezilya 7 Ağustos 1912 tarihli Kanun, 1912 Collecção das Leis I, 238, art.3.

⁷⁴ Bu hüküm bir uzlaşmayı simgeliyor ve oybirliği ile kabul edilmedi. Report by Drafting Committee 7.

⁷⁵ Cenevre Konvansiyonu Ek II Madde 8 ve 9.

⁷⁶ Manufacturing Co. v. Summers, 143 N. C. 102, 55 S. E. 522 (1906).

⁷⁷ Ross v. London County Westminster and Parr’s Bank, Ltd. [1919] 1 KB. 678. Bir bankanın kendi üzerine düzenlediği bir hamiline çekin Bank Charter Act’a aykırı olabileceği belirtilmektedir. **JACKSON** and **CHALMERS**, yuk. dip. 64, s.112.

⁷⁸ **BOUTERON**, Le Chèque, 192.

⁷⁹ Records of the Geneva Conference, 2d Sess. 158.

Komitesi'nde terk edilerek mevcut şekline sokuldu, “*çünkü bu halde çek bir üçüncü kişiye ödeme için bir emir değildir, fakat düzenleyenin kendi kendine üstlendiği bir borçtur*”⁸⁰. İlk kabul edilen çözümü sadece böyle bir teorik ayrılığın engellemiş olması kolayca anlaşılabilir değildir. Lahey Kuralları düzenleyenin kendisi üzerine düzenlenmiş çeklere, hamiline olmamak kaydıyla, izin veriyordu⁸¹. Uzmanlar Taslağı, bu tür çeklerle banknotlar arasında rekabet görülebileceği nedeniyle, sözleşen devletlerin hamiline çeklerin düzenleyenin kendi üzerine düzenlenmesini yasaklama yetkisini saklı tuttu⁸². Bu olanaksızdır, bununla birlikte kabul edilen hüküm birçok uygunsuz sonuç doğuracak, çünkü bankalar Poliçeler Üzerine Cenevre Yeknesak Hukuku'nun 3. maddesi altında kendileri üzerine düzenlenmiş poliçeler kullanabilirler.

Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk hükmünden (Madde 5) ayrılarak, Çekler Üzerine Cenevre Yeknesak Hukuku (Madde 7): “*çek içinde yer alan faize dair herhangi bir kayıt yazılmamış sayılır*” demektedir. Böyle bir hüküm yalnızca İskandinav hukuklarında vardır⁸³, birçok ülke hukukunda poliçeler üzerine hukuka paralel hükümler uygulanmaktadır⁸⁴. Uygulamada oldukça nadir görülse de, İngiliz ve Amerikan kanunları altında da faiz kaydına izin verilebilir⁸⁵.

Cenevre Yeknesak Hukuku'nun 8-13. maddeleri temelde Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk'un 4 ve 6-10. maddelerine benzer hükümlerdir. Bu ikincisi başka bir çalışmamızda tartışılmıştı⁸⁶.

Cenevre Yeknesak Hukuku'nun müzakere edilen (Madde 14-24) hükümleri Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk ile büyük ölçüde benzerdir⁸⁷. Çok az

⁸⁰ Report by Drafting Committee 7.

⁸¹ Art. 4, 2 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 260.

⁸² Draft of Experts 2.

⁸³ 23 Nisan 1897 tarihli Danimarka, Norveç ve İsveç Yeknesak Hukuku, yuk. dip.10, II, 12 art. 7; 11 Haziran 1920 tarihli Finlandiya Kanunu, 1920 Finlands Författnings-Samling 489.

⁸⁴ Almanya'da hakim görüş faiz için bir kayıt reddediyor. **CONRAD**, yuk. dip.41, s. 63; **LANGEN**, Zum Scheckrecht (1910) 76. Aksi görüş: **1 MEYER**, Weltscheckrecht, 38. Diğer ülkeler için bkz. **1 MEYER**, Weltscheckrecht, 39.

⁸⁵ Negotiable Instruments Law §2; Bills of Exchange Act §9(1). **BOUTERON**, Le Chèque, 168, görünüşe göre bütün ülkelerin faiz kaydını yasaklayabileceğine inanılıyor. Fakat karş. **1 MEYER**, Weltscheckrecht, 39.

⁸⁶ Bkz **HUDSON/FELLER**, yuk. dip.1, s.350 vd.

⁸⁷ **HUDSON/FELLER**, yuk. dip.1, s.352 vd.

farklılık kaydedilebilir. Madde 15 altında, muhatap tarafından yapılan bir ciro yoktur ve hükümsüzdür. İngiliz ve Amerikan hukuklarında böyle bir hüküm yoktur fakat bir muhatabın bir çeki ciro etmek isteyeceği düşünülmemiştir, çünkü olağan olarak çek ibraz edildiğinde ödenir ve böylece söner⁸⁸. Muhatap üzerine yapılan bir ciro, “*muhatabın birden fazla kuruluşu sahip olması ve cironun çeki düzenleyen kuruluştan başka bir kuruluş üzerine yapılması hali istisna olmak üzere*” (Madde 15)⁸⁹, yalnızca bir makbuz hükmündedir. Negotiable Instruments Law içinde hiçbir hüküm olmamasına karşılık, muhataba yapılan cironun yalnızca bir makbuz olarak işleyeceği burada da kabul edilmektedir⁹⁰.

Cenevre Yeknesak Hukuku’nun 20. maddesi altında “hamiline çek” (*cheque au porteur*) üzerine bir ciro, ciroyu yapanı rücu sorumlusu kılar fakat senedi “emre” bir çeki çevirmez⁹¹. Bu Negotiable Instruments Law Madde 40’a benzemektedir, fakat hamiline senetleri düzenlemekteki başarısızlığı nedeniyle Negotiable Instruments Law bağlamında görülen güçlüklerin⁹² burada da çıkması olanaksızdır. Smith v. Clarke⁹³ kararındaki benzer bir kural im-

⁸⁸ Çeşitli ülkelerin hukukları muhatap tarafından ciro yapılmasını açıkça yasaklıyor. 11 Mart 1908 tarihli Alman Kanunu, 1908 Reichsgesetzblatt, art.8; 3 Nisan 1906 tarihli Avusturya Kanunu, 1908 Reichsgesetzblatt, art.6; 11 Haziran 1920 tarihli Finlandiya Kanunu, 1920 Finlands Författningsbalk, art.9. 1912 Lahey Konferansı’nda muhatap tarafından yapılan bir ciroya izin verilemeyeceği, çünkü bunun bir kabule denk olabileceği ve devamında kullanılabilir fonların olmamasına rağmen muhatap tarafından hamillere karşı borç altına girilebileceği belirtilmişti. 1 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 200. Ayrıca bkz. Report by the Drafting Committee 9.

⁸⁹ Bu istisnanın teorisi, bir çek bir bankanın kuruluşlarından birine ibraz edildiği zaman aynı bankanın diğer kuruluşunda depo edilmiş fonlar olup olmadığı bilinmeyebilir. Bu şekilde çek iskonto edilebilir, şayet böyle yapmışsa onu muhatap değil hamil saymak gerekecektir. Bkz. Report by the Drafting Committee 10.

⁹⁰ Bkz. BRANNAN, Negotiable Instruments Law (Chafee’s ed. 1926), 618; (1908) 56 AM. L. REG. (N.S.) 122. Karş. Cf. Williamsburgh Trust Co. v. Tum Suden, 120 App. Div. 518, 105 N. Y. Supp. 335 (1907). Aynı sonuç için bkz. 11 Mart 1908 tarihli Alman Kanunu, 1908 Reichsgesetzblatt, art.8. 3 Nisan 1906 tarihli Avusturya Kanunu, 1906 Reichsgesetzblatt, art.6. Fransız hukuku için bkz. BOUTERON, Le Chèque, 183.

⁹¹ Uzmanlar Taslağı “emrine” kaydı konulmuş bir cironun yok ve hükümsüz olacağı yönündedir. Draft of Experts 3.

⁹² Bkz. BRANNAN, yuk. dip.90, s.325 vd.

⁹³ Peake 225 (1794). Smith v. Clarke kararında konulan kurala göre, hamiline (beyaz) ciro edilen bir emre yazılı senet sonradan tam ciro yapılmış olsa bile teslim yoluyla tedavül edebilir.

zacı ülkelerin herhangi birinde yoktur. Bundan başka Cenevre Yeknesak Hukuku'nun 17. maddesi altında beyaz ciro yapılmış bir senedin hamili onu tam ciro yapılmış bir senede çevirme yetkisine sahiptir.

Polişeler Üzerine Yeknesak Hukuk⁹⁴ içindeki aval hakkındaki hükümler çeklere dair hukuk içinde tekrar edilmiştir (Madde 25-27). Gerçekte, çeklerde aval onların kısa tedavül süreleri nedeniyle çok az pratik sonuca sahiptir⁹⁵. Üstelik karşılığın düzenleme anında mevcut olması gereken ülkelerde⁹⁶ bu fuzuli olabilir⁹⁷.

Cenevre Yeknesak Hukuku ileri tarihli çeki yasaklayarak birçok karmaşa kaynağını bertaraf etmiştir. Madde 28 altında, bir çek görüldüğünde ödenir ve akşine herhangi bir kayıt yazılmamış sayılır. Üzerinde yazılı olan düzenleme tarihinden önce ödeme için ibraz edilen bir çek ibraz gününde ödenir⁹⁸. Son zamanlardaki bir Alman kanununu⁹⁹ model alan bu çözüm senedin geçersizliğini gerekli kılmaksızın ileri tarih üzerinde caydırıcılık avantajına sahiptir. İleri tarihli çeklere genellikle hoşnutsuzlukla bakılmıştır¹⁰⁰. Birçok ülke ileri tarih için cezalar yüklemektedir¹⁰¹. Negotiable Instruments

⁹⁴ Bkz. HUDSON/FELLER, yuk. dip.1, s. 358 vd.

⁹⁵ Fakat özel bir durum için bkz. 1 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 201.

⁹⁶ Bkz. yuk. dip. 59.

⁹⁷ Çekler için aval Arjantin (Código de Comercio, art. 838) ve Avusturya (3 Nisan 1906 tarihli Kanun, 1906 Reichsgesetzblatt, art. 15) hukuklarında açıkça tanınıyor.

⁹⁸ "Cenevre Konferansı, ileri tarihin görüldüğünde ödenecek olmayan bir çek yaratmak demek olduğunu, bu ileri tarihten çıkan zımni vadenin yazılmamış kabul edileceğini, ve sonuç olarak bir ileri tarihli çekin düzenlendikten hemen sonra ödenebilir olacağını değerlendirdi. Bir ileri tarihli çekin geçersiz olduğunu deklare etmek özellikle sakıncalıydı, çünkü ileri tarih atılmış çek sonradan iyi niyetli bir hamilin eline geçebilir, elde ettiği çekin geçersiz olduğunu deklare etmek onun haklarını oldukça adaletsiz şekilde yok edebilir." Report by Drafting Committee 13.

⁹⁹ 28 Mart 1930 tarihli Kanun, 1930 Reichsgesetzblatt 107; ULLMAN, "La loi allemande concernant les chèques post-dates", (1930) Bulletin de la société de législation comparée 623.

¹⁰⁰ Bkz. BOUTERON, Le Chèque, 220 vd.; 1 MEYER, Weltscheckrecht, 112 vd.; Records of Geneva Conference, 2d Sess. 208. İleri tarihli çekleri ödememek Londra şehrinde eskiden bankerlere ait bir örfü. Emanuel v. Robarts, 9 B. & S. 121 (1868).

¹⁰¹ Fransa, 19 Şubat 1874 tarihli Kanun, m.6. Almanya, 11 Mart 1908 tarihli Kanun, 1908 Reichsgesetzblatt §29; İtalya, Codice di Commercio, art. 344. Böyle kanunlar eskiden İngiltere'de de vardı fakat 1870 tarihli Stamp Act ile yürürlükten kaldırıldılar. İleri tarihli çekler Almanya'da çok kullanılmaktadır. CONRAD, yuk. dip.41, s. 83.

Law¹⁰² ve Bills of Exchange Act¹⁰³ altında ileri tarihe izin verilmiş olduğunda kuşku yoktur, fakat bu uygulama birçok güçlüğe sebep olmuştur. Aslında, bir ileri tarihli çek bir vadeli poliçe veya daha ziyade poliçe ile çekin arasındaki bir senettir¹⁰⁴. Bazı ülkeler ileri tarihli çekleri, görüldükten belirli bir süre sonra ödenmek üzere düzenlenmiş çekleri kabul etmek suretiyle bir kredi aracı olarak, tanımakta daha açık sözlüler¹⁰⁵. 1912 Lahey Konferansı'nda Amerikan ve İngiliz delegeleri görüldüğünde ödenebilir olmayan çeklerin yok sayılması için oy kullandılar¹⁰⁶, fakat ileri tarihli çekler veya görüldükten belirli bir süre sonra ödenecek çeklere dair kararın ne olduğu açık değildir¹⁰⁷.

Madde 28 kaleme alınırken muhatabın düzenleyenden bir onay alınca ya kadar çekin ödenmeyeceğine dair düzenleyen ile muhatap arasındaki bir anlaşmanın durumu sorunu ortaya çıktı. Çekte böyle bir kaydın bulunmasının ödemeyi şarta bağlamak olarak değerlendirilebileceği düşünüldü ve Yeknesak Hukuk'a böyle bir kayda izin veren açık bir hüküm konulması teklif edildi. Konferans Yeknesak Hukuk'ta buna herhangi bir gönderme yapılmamasına karar verdi ve aşağıdaki paragrafın rapora konulmasına karar verdi:

“Çekin düzenlenmesinde ve tamamen ödenmesinde kesinliği sağlama amacına yönelik olan, düzenleyenin muhataba onun üzerine çek düzenlediğini ihbar etmesi şeklindeki bir bakıma genellik taşıyan uygulamaya Yeknesak Hukuk'ta değinmenin gereksiz olduğu düşünüldü. Bununla birlikte, Yeknesak Hukuk'taki hiçbir şeyin bu uygulamayı resmen yasaklamadığı anlaşılmalıdır. Bu anlaşmanın, çek üzerinde belirtilse bile –örneğin “onayından sonra” ibaresi kullanılarak-, Madde I No. 2'deki hükümleri herhangi bir yolla etkileyemeyeceği ve hamilin haklarını herhangi bir yolla azaltamayacağı anlaşılmaktadır”¹⁰⁸.

¹⁰² Negotiable Instruments Law § 12; Albert v. Hoffman, 64 Misc. 87, 117 N. Y. Supp. 1043 (1909) ; Triphonoff v. Sweeney, 65 Ore. 299, 130 Pac. 979 (1913). Fakat karşı. Wilson v. Mid-West State Bank, 193 Iowa 311, 186 N. W. 891 (1922).

¹⁰³ Hitchcock v. Edwards, 60 L. T. (N.S.) 636 (1889); Royal Bank of Scotland v. Tottenham, [1894] 2 Q.B. 715.

¹⁰⁴ Bkz. (1920) 29 Yale L. J. 321.

¹⁰⁵ İtalya, Codice di Commercio, art.340.

¹⁰⁶ 2 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 179.

¹⁰⁷ Kabul edilen tavsiye (m.13): “Çek görüldüğünde ödenir. Başka bir vade içeren bir senet bir çek olarak yok hükmündedir.” şeklindedir. Actes de la Conférence de la Haye (1912) 261.

¹⁰⁸ Report by Drafting Committee 13.

Cenevre Yeknesak Hukuku, çeklerin ibrazı için, düzenlemeden sonra makul bir zaman içinde ibrazı gerekli kılan İngiliz ve Amerikan kanunları yerine belirli bir süre şeklindeki Kıta Avrupası sistemini kabul etmiştir¹⁰⁹. Madde 29 ibraz için, çek düzenleme yeri ile aynı ülkede ödenecekse sekiz gün, aynı kıtadaki başka bir ülkede ödenecekse yirmi gün ve başka kıtadaki bir ülkede ödenecekse yetmiş günlük süreler belirlemiştir¹¹⁰. Bu hükümlerin kesinlik avantajına sahip olduğu kabul edilebilir, fakat birçok olayda çok uzun gecikmeler görülebilir. Takas odasına ibrazın ödeme için ibrazı denk olduğu kuşkusuz yararlı bir hükümdür¹¹¹. Bu New York'ta da kuraldır¹¹², fakat bazı Amerikan eyaletleri aksini kabul etmektedir¹¹³.

Çekten cayma (*countermand*) (*stopping payment, révocation, Widerruf*) üzerine hukuklar halen hayret verici bir farklılık taşımakta olup Konferans tamamen tatmin edici bir çözüme ulaşmayı imkânsız bulmuştur¹¹⁴. Cenevre Yeknesak Hukuku Madde 32 altında bir çekten cayma yalnızca ibraz süresinin dolmasından sonra hüküm doğurur. Fakat Ek II Madde 16 altında imzacı devletlerin her birinin kendi topraklarında ödenecek çeklere ilişkin şu hakları saklıdır: “(a) bir çekten caymayı ibraz süresinin dolmasından önce bile kabul etmek; (b) bir çekten caymayı ibraz süresinin dolmasından sonra bile yasaklamak.”.

¹⁰⁹ Negotiable Instruments Law § 186; Bills of Exchange Act § 74. Common law kuralı için bkz. *Alexander v. Burchfield*, 7 Man. & G. 1061 (1842); *Hare v. Henty*, 30 L. J. C. P. 302 (1861). Alman hukuku on gün olarak belirlemiştir. 11 Mart 1908 tarihli Kanun, 1908 Reichsgesetzblatt §11. Fransız hukuku 5 ila 8 gün arasında değişen süreler belirlemiştir. 14 Haziran 1865 tarihli Kanun, yuk. dip.6, m.5.

¹¹⁰ Bu süreler imzacı devletler tarafından uzatılabilir. Cenevre Konvansiyonu Ek II Madde 14.

¹¹¹ İmzacı devletlerin her biri takas odalarına ait usul ve esasları belirleyebilir. Cenevre Konvansiyonu Ek II Madde 15. Takas odasına ibrazı kabul eden hükümler için bkz. Almanya, 11 Mart 1908 tarihli Kanun, 1908 Reichsgesetzblatt § 12; Avusturya, 3 Nisan 1906 tarihli Kanun, 1906 Reichsgesetzblatt § 10; Belçika, 31 Mayıs 1919 tarihli Kanun, 1919 Pasi-nomie I, 229, art.10; Japonya, Ticaret Kanunu, m. 533B.

¹¹² *Zaloom v. Ganim*, 72 Misc. 36, 129 N.Y. Supp. 85 (1911). Aynı yönde: *Bistline v. Bunting*, 39 Idaho 534 (1924); *Loux v. Fox*, 171 Pa. 68, 33 Atl. 190 (1895).

¹¹³ *Edmisten v. Herpolsheimer*, 66 Neb. 94, 92 N. W. 138 (1902); *Dorchester v. Merchants Nat. Bank*, 106 Tex. 201, 163 S. W. S (1914).

¹¹⁴ Report by Drafting Committee 15.

Negotiable Instruments Law içinde cayma için tek hüküm düzenleyenin ödemedi caymış olması halinde ödememenin ona ihbarına gerek olmamasıdır¹¹⁵. Çek sertifikede edilmiş olmadıkça, ödemedi önceki herhangi bir anda düzenleyen tarafından ödemenin durdurulabileceği genellikle kabul edilmektedir¹¹⁶. The Bills of Exchange Act caymayı açıkça kabul etmektedir¹¹⁷. Diğer çeşitli ülkeler de açık hükümlere sahiptir, fakat bunlar caymanın kabul edilip edilmediği ve hangi süre için kabul edildiği konularında oldukça çeşitlidir¹¹⁸. Açık hükümlerin bulunmadığı ülkelerde, düzenleyenin fonlardaki hakkının çekin düzenlenmesi ile devredilmiş sayılıp sayılmadığı gibi konulardaki kurallar ile hukuk genellikle karmaşılaştırılmıştır¹¹⁹. Cenevre Konvansiyonu'nun bu noktadaki birleştirmede başarısızlığı gereksiz bir sakınca değildir. Caymanın kabulündeki liberallik çek kullanımının mümkün olduğu kadar gelişmesini gerekli kılmaktadır. Çekin az kullanıldığı ülkelere İngiliz-Amerikan prensibinin sokulması belki de çeklerin güvenliğini zayıflatabilir. Cenevre Konvansiyonu'nun uzlaştırmacı çözümü, münferit ülkelerde çeklerin tedavülünü artırma gibi bir gelişme için alan tanınmaktadır.

Cenevre Yeknesak Hukukunun 33. maddesi ayrıca "*ne düzenleyenin ölümü ne de onun ehliyetsizliği çekin düzenlenmesinden sonra bu çeke ilişkin herhangi bir etkiye bulunur*" şeklindeki İngiliz - Amerikan sisteminden ayrılmaktadır. Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk bu konuda herhangi bir hüküm içermemektedir¹²⁰. The Bills of Exchange Act bir bankerin, müşterisi tarafın-

¹¹⁵ Negotiable Instruments Law § 114.

¹¹⁶ Bu konuda toplanmış kararlar için bkz. **BRADY**, Bank Checks, 353.

¹¹⁷ Bills of Exchange Act § 75; bkz. **CHALMERS**, Bills of Exchange (9th ed. 1927), 295.

¹¹⁸ Caymayı yalnızca ibraz süresinin dolmasından sonra kabul edenler: Almanya 11 Mart 1908 tarihli Kanun, 1908 Reichsgesetzblatt §13; Japonya, Ticaret Kanunu, m.533a. Caymaya ibrazdan önceki herhangi bir anda izin verenler: Arjantin, Código de Comercio, art.808. Caymaya ödemedi önceki herhangi bir anda izin verenler: Şili, 8 Şubat 1922 tarihli Kanun, No. 3, 845, 91 Boletín de las Leyes 1 Decretos (1922) 273, art.26. Avusturya, 3 Nisan 1906 tarihli Kanun, 1906 Reichsgesetzblatt, art.13, orta yolu kabul etmiştir.

¹¹⁹ Fransız otoriteleri içinde birlik yoktur. Cour de Cassation, Nov. 13, 1901, 1902 DALLOZ I, 521; Cour d'Appel de Paris, July 11, 1904, 1905 DALLOZ II, 301; Trib. civ. de la Seine, Nov. 17, 1905, 1906 DALLOZ V, 60; 4 Lyon-Caen et Renault, yuk. dip.70, s. 527; **BOUTERON**, Le Chèque, s.284 vd. Karş. **PERCEROU**, Records of the Geneva Conference, 2d Sess. 242. Diğer ülkeler için bkz. **1 MEYER**, Weltscheckrecht, s.266 vd.

¹²⁰ "*Konferans'ta bu hususun Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk'ta yanlış bir ters yoruma sebep olabileceği uyarısı yapıldı. ... Bununla birlikte diğer delegeler muhatap bankerin bil-*

dan kendi üzerine düzenlenmiş bir çeki ödeme görev ve yetkisinin müşterisinin ölümünün ihbarı ile sona erdiğini açıkça düzenlemektedir¹²¹ ve bu kural akıl hastalığının ihbarı için de aynı görünmektedir¹²². Negotiable Instruments Law böyle bir hüküm içermemekle fakat mahkemeler İngiliz kuralını takip etmektedir¹²³. Cenevre Yeknesak Hukuku'nun benimsediği bir bankerin bakış açısından açıkça tercih edilebilir bir kuraldır ve bu birçok ülkede yürürlüktedir¹²⁴. Bununla birlikte, ölünün terekesinin olduğu gibi korunması (*donatio mortis causa*) gerekir¹²⁵. Çeşitli Amerikan eyaletleri, şayet ibraz düzenleme tarihinden itibaren on gün içinde yapılmışsa, ölümün ödeme yetkisini kaldırmayacağını kabul etmektedir¹²⁶. Görünüşte önemsiz olan bu nokta Cenevre Konferansı'nda dikkatleri gerçek bir tehlikeye çekmektedir. Ödeme yetkisinin düzenleyenin ölümüyle kalkması gibi kurallardaki farklılık, devir (*assignment*) gibi çekin işleyişine ilişkin anlayıştan, Kıta Avrupası terminolojisiyle karşılık üzerindeki hakların devrinden çıkmaktadır. Karşılık üzerindeki hakların devredilip edilmediği gibi sorular açıkça konvansiyonun kapsamı dışında tutulmuştur¹²⁷. Yine de, çekin niteliğine dair böyle temel bir meseleyi ulusal hukuklara bırakmak birleştirme için bir felâket sonucunu doğurabilir.

gisi için çek hukukuna bu noktada özel bir hüküm konulmasının pratik nedenlerle haklı olduğu düşüncesindeydi. Anlaşılmıştır ki, bu madde, poliçelere ilişkin olarak bu senedin düzenlenmesinden sonra düzenleyenin ölümü veya ehliyetsizliğinin senede ilişkin herhangi bir etkisinin olduğu şeklindeki bir teori lehine bir ters yoruma dayanak olamaz."
Report of the Drafting Committee 16.

¹²¹ Bills of Exchange Act § 75.

¹²² Bkz. CHALMERS, yuk. dip.117, s.301.

¹²³ Zeller v. Jordan, 105 Cal. 143, 38 Pac. 640 (1894); Simmons v. Cincinnati Savings Soc, 31 Ohio St. 457 (1877); Reed v. Mattapan Deposit & Trust Co., 198 Mass. 306, 84 N. E. 469 (1908) (akıl hastalığı).

¹²⁴ Bkz. I MEYER, Weltscheckrecht, 271 vd. Bir istisna Arjantin'dir. Código de Comercio, art.808.

¹²⁵ Bkz. JACKSON and CHALMERS, yuk. dip. 64, s.114. *Donations mortis causa* için bkz. BRADY, Bank Checks, 336 vd.

¹²⁶ Mass. Gen. Laws (1923) c. 107, § 17; N. J. Laws 1916, c. 123; Va. Code (1919) § 5748. Negotiable Instruments Law'ın orijinal taslağı böyle bir hüküm içeriyordu fakat Komisyonerler Konferansı tarafından bu çıkarıldı. CRAWFORD, Negotiable Instruments Law (4th ed. 1916), 250.

¹²⁷ Cenevre Konvansiyonu Ek II Madde 19.

Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk ile uyumlu olarak¹²⁸, Cenevre Yeknesak Hukuku hamilin kısmi ödemeyi reddedememesini kabul etmektedir ve ilave olarak “*kısmi ödeme halinde muhatap kısmi ödemenin çek üzerinde belirtilmesini ve kendine bir makbuz verilmesini gerekli kılabılır*” (Madde 34). İngiliz ve Amerikan kanunları kısmi ödeme hakkında hiçbir hüküm içermemekte ve çok az ülke meseleyi açıkça düzenlemektedir¹²⁹. Bu sonuncular genellikle hamilin ödemeyi reddedebilmesine izin vermektedir¹³⁰ ve bu pozisyon Lahey Kuralları tarafından kabul edilmişti¹³¹. Bununla birlikte, hükmün Cenevre Yeknesak Hukuku’na başlıca sokulma sebebi poliçeler üzerine hukuk ile uyum arzusu olmalıdır¹³². Lahey Konferansı’nda çıkan –bunun hamilin rücu hakkına zarar verebileceği– tartışmasının önü hamilin çekin ödenmemiş tutarını kendilerine karşı rücu hakkını kullanabileceği kimselerden talep edebileceği hükmü ile alındı (Madde 45). Yetersiz fonların depo edildiği yerde muhatapın kısmi ödeme yapmak borcu hakkında hiçbir şey söylenmedi¹³³, bu nokta üzerine bir hüküm gereksiz bulunarak reddedildi¹³⁴.

Cenevre Yeknasak Hukuku’nun 37, 38 ve 39. maddeleri, hem İngilizlerin çizgili çekinin¹³⁵ hem de Almanların hesaba ödenecek (*nur zur Verrech-*

¹²⁸ Bkz. HUDSON/FELLER, yuk. dip.1, s. 360.

¹²⁹ Avusturya, 3 Nisan 1906 tarihli Kanun, 1906 Reichsgesetzblatt, m.11; Yunanistan 18 Nisan 1918 tarihli Kanun, m.14, bkz. BOUTERON, Le Chèque, 848.

¹³⁰ Bu mesele üzerine hiçbir açık hüküm koymayan birçok ülke için aynı sonuca ulaşılabılır. Bu birçok civil law ülkesinin alacaklı kısmi ödemeyi kabul etmek zorunda değildir genel kuralının ve poliçeler için tanınan istisnanın çeklere uygulanamamasının sonucudur. Bkz. I MEYER, Weltscheckrecht, 258 vd.

¹³¹ Art.18, I Actes de la Conférence de la Haye (1912) 261.

¹³² Bkz. Records of the Geneva Conference, 2d Sess. 259.

¹³³ 2 Ağustos 1917 tarihli Fransız Kanunu m.1’e göre “*şayet karşılık çekin yüzünde yazandan az ise, ikincisi, sözkonusu karşılığa eşit bir tutara kadar, düzgün bir çeki bağlanmış bütün etkileri doğuracaktır.*”. Bu hem muhatapın kısmi ödeme yapma hem de hamilin bunu kabul etme borcu altında olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. BOUTERON, Le Chèque, 374. Birleşik Devletler’de muhatapın kısmi ödeme yapma borcu olmadığına karar verilmiştir. Mt.Sterling Nat. Bank v. Green, 99 Ky. 262, 35 S. W. 911 (1896).

¹³⁴ Report by Drafting Committee, 17. Fransız kuralını kabul eden ülkeler bunu hala Cenevre Konvansiyonu Ek II Madde 19 altında muhafaza edebilir.

¹³⁵ Bills of Exchange Act §§ 76-82. Çizgili çek 30 Aralık 1911 tarihli Fransız Kanunu, yuk. dip.17, 26 Ocak 1917 tarihli İspanyol Kanunu, Código de Comercio, m. 541, Japon Tica-

nung) çekinin kullanılmasını sağlayan özel hükümlerdir¹³⁶. Bunların biri belirli bir kimseye ödeme yapılmasına ilişkin, diğeri belirli bir usulle ödeme yapılmasına ilişkin bir sınırlamadır¹³⁷. Düzenleyen veya hamil yüzüne iki paralel çizgi çekerek bir çeki çizebilir. Şayet çizgiler arasına hiçbir şey yazılmaz veya “banker” veya ona denk bir ibare (“ve Ortakları” gibi) yazılırsa, çek yalnızca bir bankere veya düzenleyenin bir müşterisine ödenebilir. Bu genel çizme olarak adlandırılır. Şayet çizgilerin arasına bir bankerin adı yazılmışsa çek özel olarak çizilmiştir ve yalnızca ismi yazılı bankere veya bu düzenleyense onun müşterisine ödenebilir. İsmi yazılı banker diğeri bir banker tarafından toplanan çeki temin edebilir. Bir genel çizme bir özel çizmeye çevrilebilir, fakat bir özel çizme bir genel çizmeye çevrilemez. Muhatap veya bu hükümleri yerine getirmekte başarısız olan banker meydana gelen zarardan çek tutarına kadar sorumlu olur. Bu genel olarak İngiliz sistemidir, fakat bazı detaylarda Bills of Exchange Act’tan farklıdır. Tedavülü yasaklanmış¹³⁸ çizgili çekler kabul edilmemektedir. Bundan başka, Bills of Exchange Act altında, çizgili çekler bir bankerin müşterisine değil yalnızca bir bankere ödenir. Banker kendi müşterisine ödeyebilir, fakat herhangi bir zarardan gerçek malike karşı sorumludur¹³⁹. Bills of Exchange Act altında çekte yapılan değişiklik,

ret Kanunu, m. 533’te de görülmektedir. Diğer ülkeler için bkz. **BOUTERON**, Le Chèque, 88. Çizgili çekin kaynağı için bkz. **PARKE, B.**, Bellamy v. Marjoribanks, 7 Ex. 389, 402 (1852).

¹³⁶ “Yüksek Sözleşen Tarafların her biri, Yeknesak Hukuk’un 37, 38 ve 39. maddelerini eksiltilme yoluyla kısmen alarak kendi ulusal hukuklarında yalnızca çizgili çeki veya yalnızca hesaba ödenecek çeki kabul etme hakkını saklı tutar. Bununla birlikte, Yüksek Sözleşen Tarafların her birinin ülkesi dışında düzenlenip ülkesinde ödenecek çizgili çekler hesaba ödenecek çek, hesaba ödenecek çekler çizgili çek addolunacaktır ...” Cenevre Konvansiyonu Ek II Madde 18.

¹³⁷ “Tartışmalar sırasında, bir çizmenin ve “hesaba ödenecek” (“nur zur Verrechnung”) anlaşmasının hukuki etkisinin aynı olması gerektiği, bu nedenle bu iki tip çekin tek bir tip içinde birleştirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Böyle bir metodun kabul edilmesi halinde belirli ülkelerde çıkabilecek güçlüklerin fark edilmesi üzerine Konferans bu iki tip çekin birleştirilme zamanının henüz gelmediğini; fakat Yeknesak Hukuk’ta bu iki tipin kabul edilmesi ve etkilerinin detaylarıyla düzenlenmesi halinde bunların birleştirilmesinin gelecekte belki de mümkün olabileceğini düşündü.”. Report by Drafting Committee 18.

¹³⁸ Bills of Exchange Act §§ 76, 81.

¹³⁹ Bills of Exchange Act §79(2). Lahey Kuralları’na (m.19) göre de bir çizgili çek yalnızca bir bankere ödenir. 1 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 262. “Cenevre Konferansı düşündü ki ... böyle bir klot bir çizmenin etkilerini açıkça belirtmeye yeterli değildi. İlk olarak –ve bu kuralın kabulü çok yaygın görünüyör- üzerine çek düzenlenen banker tara-

bunu yapan tarafa ve sonraki cirantalara karşı hariç olmak üzere, çeki hükümsüz hale getirir iken Cenevre Yeknesak Hukuku altında bir çizmede veya bankerin adında yapılan silinme yapılmamış gibi kabul edilir¹⁴⁰. Birleşik Devletler’de çizgili çekle nadiren karşılaşılabilir. Bunun amacı bankerlerin ödemekle sorumlu olmadıkları sahte imzalar içeren çeklerin bulunduğu yerde çekin yetkisiz kişilere ödenmesini önlemektir¹⁴¹. Bununla birlikte, The Negotiable Instruments Law muhataba imzaların sıhhatini kontrol etme borcu yüklemektedir¹⁴².

Hesaba ödenecek çekle nakit ödemenin önlenmesi niyet edilmiştir. Şayet düzenleyen veya hamil “hesaba ödenecek” (*à porter en compte, nur zur Verrechnung*) kelimelerini yüzüne yazarsa, çek yalnızca muhatap tarafından bir defter kaydı anlamında (hesaba alacak yazma, bir hesaptan diğerine transfer, takas odası işlemleri) hesaba alınabilir (Madde 39)¹⁴³. Almanya¹⁴⁴, Avusturya¹⁴⁵ ve Macaristan¹⁴⁶ bu yöntemin en çok desteklenerek kullanıldığı

findan onun müşterisi olan hamile ödeme yapılabilir; bu nedenle bir aracı olarak başka bir bankaya başvurmaya gerek olmayabilir. İkinci olarak –ve bu en azından çizgili çeki kabul eden bazı ülkelerde bilinen bir kuraldır- çizgili çek kendi üzerine düzenlenmemiş olan bir banka bir müşterisinden olması hariç bu çeki almamalıdır; benzer şekilde bir bankanın kendi üzerine düzenlenmemiş olan bir çizgili çeki yalnızca bir müşterisi için toplaması kabul edilir.” Report by the Drafting Committee 19. İngiliz hukuku görüldüğü üzere birinci noktada farklı iken, ikincisine uygundur. Bills of Exchange Act § 82; Great Western Ry. v. London and County Banking Co., [1901] A.C. 414; Importers Co. v. Westminster Bank, [1927] 2 K. B. 297. Fransız hukuku birinci noktaya uygundur. Tribunal de commerce de la Seine, Jan. 26, 1917, Gazette du Palais, Feb. 27, 1918.

¹⁴⁰ Bills of Exchange Act § 64(1).

¹⁴¹ Bills of Exchange Act §60; Cenevre Yeknesak Hukuku, m.35.

¹⁴² Negotiable Instruments Law § 23. The Bills of Exchange Act (§ 24) benzer bir hüküm içeriyor, fakat buna çekler ve bankerler üzerine düzenlenen görüldüğünde ödenecek diğer senetler için açık bir istisna konulmuştur (§ 60).

¹⁴³ Uzmanlar Taslağı’nda yalnızca hesaba ödenecek çekleri kabul eden ülkelerce bu yöntemin çizgili çek lehine terk edilmesi teklif edilmiştir. Draft of Experts, 6. Lahey Kuralları’nda “hesaba ödenecek” kelimelerinin terk edilemeyeceği kabul ediliyordu. Cenevre Yeknesak Hukuku (Madde 39) yalnızca bir silmenin yapılmamış sayılmasını içermektedir, anlaşılıyor ki “*Lahey kuralı halen geçerlidir*”. Report by Drafting Committee, 20.

¹⁴⁴ 11 Mart 1908 tarihli Kanun, 1908 Reichsgesetzblatt § 14. Genel olarak bkz. SCHMIDT, Der Verrechnungsscheck (1910).

¹⁴⁵ 3 Nisan 1906 tarihli Kanun, 1906 Reichsgesetzblatt § 22.

¹⁴⁶ Macaristan 28 Aralık 1908 tarihli Kanun, 1908 Magyar Törvénytar 1253, § 11.

başlıca ülkelerdir¹⁴⁷. İngiliz ve Amerikan kanunlarında bunun kullanılmasını engelleyen hiçbir şey yoktur, fakat uygulamada kabul edilmediği görülmektedir¹⁴⁸.

Cenevre Yeknesak Hukuku'nun ödememe halinde rücu hakkındaki hükümleri (Madde 40-48), Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk'un başka yerde tartışılmış olan¹⁴⁹ hükümlerini genel olarak takip etmektedir. Gerçekleştirilen kayda değer bir farklılık, çekin protesto formalitelerinden başışık tutulmasıdır. Madde 40 altında ödememenin reddi, resmî bir protesto ile veya muhatap tarafından çek üzerine yazılıp imzalanan ve ibraz gününü belirten bir beyanla veya bir takas odası tarafından çekin belirtilen günde ibraz edildiği ve ödenmediğini belirten imzalanmış bir beyanla ispatlanabilir¹⁵⁰. Bu yabancı poliçeler için protesto gerektiren Negotiable Instruments Law hükmünün¹⁵¹ bir eyalette düzenlenip diğerinde ödenecek çeklere uygulandığı Birleşik Devletler'de kabul edilmesi doğru bulunan bir çözümdür¹⁵².

Cenevre Yeknesak Hukuku'nun 49. maddesi çeklerin birden fazla nüsha düzenlenmesine izin vermektedir. Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk bu uygulamaya bütün senetler için izin vermektedir, fakat madde 49 yalnızca hamiline olmayan, bir ülkede düzenlenmiş ve başka bir ülkede veya aynı ülkenin ayrı bir deniz aşırı bölümünde ödenecek (veya tersi), veya aynı ülkenin

¹⁴⁷ Arjantin'de hesaba ödenecek çek ve çizgili çekin bir kombinasyonu kullanılmaktadır. Código Comercial, art. 823.

¹⁴⁸ Karş. Birleşik Devletler Hükümeti'nin Hollanda Hükümeti'nin sorularına karşı cevapları. 2 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 345.

¹⁴⁹ Bkz. HUDSON/FELLER, yuk. dip.1, s.362 vd.

¹⁵⁰ Cenevre Konvansiyonu Ek II m.21 altında imzacı devletlerin her biri, ödememe beyanının her halde bir protesto formuna denk bir beyan olmasını emretme hakkını saklı tutar.

Cenevre Konvansiyonu'nun 40. maddesi temelde 11 Mart 1908 tarihli Alman Kanunu'nun yeniden kaleme alınmasıdır. 1908 Reichsgesetzblatt. Benzer hükümler için bkz. 20 Haziran 1873 tarihli Belçika Kanunu, 1873 Pasinomie, art. 10; 11 Haziran 1920 tarihli Finlandiya Kanunu, 1920 Finlands Författningssamling, art. 13; 23 Nisan 1897 tarihli İskandinav Kanunları, yuk. dip.10, 11, 12, art. 9; Japon Ticaret Kanunu, m.534. Bazı ülkeler açıkça çeki protestodan muaf tutmaktadır. Kosta Rika, 25 Kasım 1902 tarihli Kanun, m.176; Meksika, Código de Comercio, art.557. Diğer ülkeler poliçelerdeki protesto formalitelerini çekler için de korumaktadır. Fransa, 14 Haziran 1865 tarihli Kanun, yuk. dip.3, m. 4; Arjantin, Código de Comercio, art. 813.

¹⁵¹ Negotiable Instruments Law § 118. Büyük Britanya için bkz. Bills of Exchange Act § 51.

¹⁵² Bkz. BRADY, Bank Checks § 195.

aynı veya farklı deniz aşırı bölümlerinde düzenlenmiş ve ödenecek çekler için bunu kabul etmektedir. Bu, konuyu düzenleyen birçok ülkede yürürlükte olan¹⁵³ ve Lahey Kuralları'nda¹⁵⁴ kabul edilen kuralda küçük bir genişlemedir. Bir çek hamilinin, Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk altında bir poliçe hamili gibi, bütün nüshaların teslimini gerekli kılamayacağı belirtilmelidir. İngiliz ve Amerikan kanunlarında çeklerin birden fazla nüsha olarak düzenlenmesini yasaklayan hiçbir şey yoktur ve bu uygulamaya nadiren yabancı ülkelerde ödenecek çekler için gidilmektedir¹⁵⁵.

Cenevre Yeknesak Hukuku hamil tarafından cirantalara, düzenleyene ve diğer taraflara karşı açılacak rücu davaları için ibraz için belirlenen sürenin dolmasından sonra altı aylık bir süre ve bir ödeme sorumlusu tarafından ikincil sorumlu taraflara karşı açılacak rücu davaları için ödemedenden sonra benzer bir süre kabul etmektedir (Madde 52). Bu, Poliçeler Üzerine Yeknesak Hukuk'un öngördüğü, kabul edene karşı açılan davalar için üç yıl, hamil tarafından cirantalara veya düzenleyene karşı açılan davalar için bir yıl ve cirantaların birbirlerine veya düzenleyene karşı açtıkları davalar için altı ay şeklindeki sürelerden ayrılmaktadır¹⁵⁶.

Ek II Madde 30, Cenevre Yeknesak Hukuku'nun uygulama alanını bazı açılardan sınırlamaktadır: *"Her bir Sözleşen Taraf, bunlar özel düzenlemelere tabi oldukları ölçüde, posta çeklerini ve bankaların veya kamu gelirleri ofislerinin veya kamu kredi kuruluşlarının özel çeklerini, Yeknesak Hukuk'un uygulama alanından tamamen veya kısmen hariç tutma hakkını saklı tutar"*. Yeknesak Hukuk'un çek olarak tanımlanan fakat bir ödeme vaadi içeren senetlere uygulanmaması etkisini doğuracak bir son madde eklenmesi teklif edilmiştir. Bu teklif Madde 1'in çeki "şartsız bir ödeme emri" olarak tanımlayan hükmü bağlamında gereksiz görülerek göz ardı edilmiştir¹⁵⁷.

¹⁵³ Tipik bir hüküm için bkz. 11 Mart 1908 tarihli Alman Kanunu, 1908 Reichsgesetzblatt § 9. Diğer ülkeler için bkz. 1 MEYER, Weltscheckrecht, 415 vd.

¹⁵⁴ Lahey Kuralları (m. 26) yalnızca bir ülkede düzenlenmiş ve diğer bir ülkede veya aynı ülkenin deniz aşırı bir bölümünde ödenecek çek için nüsha düzenlenmesine izin vermektedir. 1 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 263.

¹⁵⁵ Bkz. Birleşik Devletler Hükümeti'nin Hollanda Hükümeti'nin sorularına cevapları. 2 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 345.

¹⁵⁶ Geneva Uniform Law on Bills of Exchange and Promissory Notes, art. 70.

¹⁵⁷ Report by the Drafting Committee, 26.

BELİRLİ KANUNLAR İHTİLAFI SORUNLARININ HALLİ İÇİN CENEVRE KONVANSİYONU

Çeklerle Bağlantılı Belirli Kanunlar İhtilafı Sorunlarının Halli İçin Konvansiyon'un hükümleri poliçelerle ilgili konvansiyonu¹⁵⁸ yakından takip etmektedir. Bu hükümlerin temeli Uzmanlar Taslağı'dır¹⁵⁹ ve Lahey Kuralları'nın üç maddesinin oldukça genişletilmiş bir halidir¹⁶⁰. Konvansiyon çekin ödeneceği ülke hukukunun uygulanacağı çeşitli hususların detaylarında hem Uzmanlar Taslağı'nın hem de Poliçelerle Bağlantılı Belirli Kanunlar İhtilafı Sorunlarının Halli İçin Konvansiyon'un ötesine geçmektedir¹⁶¹. İki önemli farklılık da ilave edilmelidir. Poliçelerle bağlantılı olarak *"bir poliçeyi kabul eden veya bir bono düzenleyen borcunun etkisi bu senetlerin ödeneceği ülke hukuku tarafından belirlenir. Diğer tarafların imzalarının etkisi bu imzaların atıldığı yerin bulunduğu ülke hukuku tarafından belirlenir."* hükmü ko-

¹⁵⁸ Bkz. HUDSON/FELLER, yuk. dip.1, s. 370 vd.

¹⁵⁹ 25. Bu Taslak, poliçelerle bağlantılı kanunlar ihtilafı sorunları üzerine taslağa nazaran, Konvansiyon tarafından daha yakından takip edildi.

¹⁶⁰ m. 32-34, 1 Actes de la Conférence de la Haye (1912) 264.

¹⁶¹ "Madde 7. Çekin ödeneceği ülkenin hukuku şunları belirleyecektir:

(1) bir çekin görüldüğünde mi ödenmesi gerektiği veya görüldükten belirli bir süre sonra ödenmek üzere düzenlenip düzenlenemeyeceği, ve ayrıca bir çekteki ileri düzenleme tarihinin ne etkisi olduğu;

(2) ibraz için süre sınırı;

(3) bir çekin kabul, sertifika, onay veya vize edilip edilemeyeceği, ve böyle bir kabul, sertifika, onay veya vizenin etkisinin ne olduğu;

(4) hamilin kısmi ödemeyi talep edip edemeyeceği ve bunu kabul etmek zorunda olup olmadığı;

(5) çekin çizilmiş olup olamayacağı veya "hesaba ödenecek" veya buna denk bir kayıt konulup konulamayacağı, ve böyle bir çizmenin veya "hesaba ödenecek" veya buna denk bir kaydın etkisinin ne olduğu;

(6) hamilin karşılık üzerinde özel bir hakka sahip olup olmadığı ve bu hakların niteliğinin ne olduğu;

(7) düzenleyenin bir çekin ödenmesinden cayıp cayamayacağı veya onun ödenmesini durdurma işlemleri başlatıp başlatamayacağı;

(8) bir çekin zayı olması veya çalınması halinde alınacak tedbirler;

(9) cirantalara, düzenleyene ve diğer taraflara karşı rücu haklarını saklı tutmak için bir protesto veya buna denk bir beyanın gerekli olup olmadığı."

nuldu¹⁶². Çeklerle bağlantılı olarak; “*bir çekten doğan borçların topraklarında ortaya çıkmış sayıldığı ülkenin hukuku bu borçların etkilerini belirleyecektir.*” hükmü konuldu. (Madde 5). Bir çek üzerinde birincil sorumlu kimse-lerle ikincil sorumluların borçlarına uygulanacak hukuk arasındaki herhangi bir farklılığın giderilmesi belki de haklı görülebilir, fakat son hükmün dilindeki muğlâklığı haklı görebilmek zordur. Şu açıktır ki, bir poliçe bağlamında imzanın atıldığı ülkenin hukuku uygulanacaktır¹⁶³. Bir çekte ilişkin olarak bu sonucun mu istendiği yoksa tarafların niyetinin borcun ortaya çıktığı yeri kontrol etmek mi olduğu maddenin metninde açık değildir. Şayet doğru yorum ikincisiyse, iki sınıf senet arasında anlaşılabilir bir sebebi olmayan bir farklılık oluşturulmuştur. Fransızca metin biraz farklıdır¹⁶⁴ ve M. Diena’nın raporu çekler ve poliçelere aynı kuralın uygulanmasının amaçlandığına işaret etmektedir¹⁶⁵. Eğer öyleyse İngilizce metin oldukça talihsizdir.

Ayrıca poliçelerle bağlantılı olarak “*senedin düzenlenmesine neden olan borç ilişkisi üzerinde hamile bir devir olup olmadığı senedin düzenlendiği yer hukuku tarafından belirlenir*” hükmü konuldu¹⁶⁶. Çeklerle bağlantılı olarak “*hamilin karşılık üzerinde özel haklara sahip olup olmadığı ve bu hakların niteliğinin ne olduğunu ... çekin ödeneceği ülkenin hukuku belirleyecektir*” hükmü konuldu (Madde 7/6). İki sınıf senet arasında bu bağlamdaki farklılık

¹⁶² Geneva Convention for the Settlement of Certain Conflicts of Laws in Connection with Bills of Exchange and Promissory Notes, art. 4.

¹⁶³ Cenevre Konvansiyonu’nun birinci oturumunda yapılan tartışmalara bakınız. Records of the International Conference for the Unification of Laws on Bills of Exchange, Promissory Notes and Cheques, 1. Sess. (1930) 429 (League of Nations Document, C. 360. M. 151. 1930 II).

¹⁶⁴ Fransızca metin şöyledir: “*La loi sur le territoire duquel les obligations résultant du chèque ont été souscrites règle les effets de ces obligations*”.

¹⁶⁵ “*Uzmanların taslağı taraflardan her birinin metne imzasını atmış olduğu ülke hukukunun bu hususta uygulanacağını deklare etmiş iken, bir delegasyon tamamen farklı bir sistemin kabulünü teklif etti. Bu delegasyon uygulanacak hukuklardaki çokluğun yol açacağı sakıncayı vurguladı ve düzenleyenin bir çekle bağlantılı borcunun bütün diğer borçlar üzerinde önceliği olduğu konusunda uyardı. Diğer yandan, çeşitli delegasyonlar poliçelere dair kanunlar ihtilafı üzerine konvansiyonun 4. maddesinin ikinci paragrafından doğan, temelde çekle ilgili uzmanlar metninin 6. maddesinin kendisinden esinlendiği sistem yönünde bir tercih gösterdi. Sonuçta galip gelen uzmanların metni oldu.*” Report of the Drafting Committee 28. Ayrıca bkz. Records of the Geneva Conference, 2d Sess. 322-27.

¹⁶⁶ Geneva Convention for the Settlement of Certain Conflicts of Laws in Connection with Bills of Exchange and Promissory Notes, art. 6.

için muhtemel bir neden, şayet bir poliçe muhatabı ikametgahını değiştirmişse buna uygun olarak ödeme yeri de değişebilecek iken, çeklerin ikametgahları genellikle belli olan bankerler üzerine üzerine düzenlendiği gerçeği olabilir. Fakat böyle bir argüman Cenevre Konvansiyonları'na tatbik edilemez, çünkü Çekler Üzerine Yeknesak Hukuk bankerlerden başka kişiler üzerine düzenlenen çekler ihtimalini göz ardı etmemekte ve Poliçeler ve Çekler Üzerine Yeknesak Hukuk senedin bir ödeme yeri ibaresi içermesini gerektirmektedir¹⁶⁷. Düzenleyenin bakış açısından ödeme yeri hukukunun uygulanması açıkça tercih edilebilir, çünkü fonlardaki hakka daima tek bir hukuk uygulanacaktır, bu ayrıca fonların depo edildiği yer hukuku da olabilir. Bu hüküm Konferans'ta birçok tartışma çıkardı¹⁶⁸, bazı delegasyonlar poliçeler üzerine hukuktaki sisteme bağlı kalınmasını tercih etti. Bu sonuçta "pratik nedenlerle, çekin özel karakterini hesaba katarak" kabul edildi¹⁶⁹.

Bir çekin ödeneceği ülke hukuku ayrıca üzerine çek düzenlenebilecek kimseleri de belirler. "Şayet, bu hukuk altında, senet üzerine düzenlenen kişi nedeniyle bir çek olarak geçerli değilse, senede hukukları aksini sağlayan başka ülkelerde atılan imzalardan çıkan borçlar buna rağmen geçerlidir" (Madde 3). Bu hüküm çekin itibarını güçlendirmek için kaleme alındı ve üzerine çek düzenlenebilecek kişilere dair talihsiz eksikliğin birleştirmeyi başarmaya olan etkisini azaltarak bunu gerçekleştirecektir¹⁷⁰.

DAMGA HUKUKLARI ÜZERİNE CENEVRE KONVANSİYONU

Çeklerle Bağlantılı Damga Hukukları Üzerine Konvansiyon temelde poliçeler ve bonolarla bağlantılı benzer konvansiyonun yeniden kaleme alınmasıdır¹⁷¹. Bununla birlikte konvansiyona eklenen protokol önceki konvansiyon-

¹⁶⁷ Her iki Cenevre Yeknesak Hukuku'nun 1. maddesi. Fransa'da hem poliçeler hem de çekler için karşılığa dair hakların devrine düzenleme yeri hukuku uygulanır. Bkz. Cour de Cassation, Feb. 6. 1900, 1900 SIREY I, 161; ve özellikle M. Lyon-Caen'in aynı kararda dair notu. Bununla birlikte, Cenevre Konferansı'nda, Fransız delegasyonu çekler bağlamında ödeme yeri hukukunun uygulanmasını savunuyordu. Records of the Geneva Conference, 2d Sess. 329.

¹⁶⁸ Records of the Geneva Conference, 2d Sess. 328-33.

¹⁶⁹ Report by Drafting Committee, 29.

¹⁷⁰ 11 Mart 1908 tarihli Alman Kanunu'nun 25. maddesine göre; "bir yabancı ülkede ödenecek çekler yabancı hukuka göre üzerine çek düzenlenebilecek kişiler üzerine de düzenlenebilir".

¹⁷¹ Bkz. HUDSON/FELLER, yuk. dip.1, s. 373.

na eklenen protokoldeki “*şu kadar ki Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ile ilgili olarak, Konvansiyon hükümlerinin uygulanacağı senetler yalnızca Birleşik Krallık’tan başka bir yerde kabul için ibraz edilen veya kabul edilmiş veya ödenecek poliçeler olacaktır*”¹⁷² hükmüne benzer herhangi bir hüküm içermemektedir. Bu sonuç, Konferans tarafından sonunda kabul edilen konvansiyonlara benzer olarak, İngiliz delegasyonunun damga hukukları üzerine bir konvansiyon taslağı için poliçelerin ve çeklerin işleyişine dair farklılıklar öngören maddeler teklif ettiği, Cenevre Konferansı’nın birinci oturumunda tahmin edilmişti¹⁷³.

¹⁷² Protocol to the Convention on the Stamp Laws in Connection with Bills of Exchange and Promissory Notes, par. D(1).

¹⁷³ Records of the Geneva Conference, 1d. Sess.435.